

Ob dvajsetletnici Inštituta za kriminologijo v Ljubljani

Oktobra pred dvajsetimi leti je bil ustanovljen inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani. Ne glede na to, zakaj se je ustanovitelj odločil za tak korak, bodisi po lastni presoji, bodisi na spodbude, ki so nastale zunaj njegovega okvira, je misel najbrž opravičila obstoj inštituta. Ne oziraje se na razvoj kriminološke misli, ki so jo v predvojni Jugoslaviji gojili predvsem na univerzah, med njimi tudi v Ljubljani in med nekaterimi praktiki, je bil kriminološki inštitut v Ljubljani prvi te vrste po drugi svetovni vojni v Jugoslaviji.

Zanj je morebiti bolj kot za vse druge znanstvene raziskovalne ustanove posebno to, da so vsi poklicni raziskovalni kadri, ki so kakor koli že nastajali in rasli v inštitutu, ostali z njim in delajo v njem večinoma še danes. Resda nas ni veliko in med sodelavci inštituta je že kar pet takih, ki so tudi pedagoški delavci s polnim delovnim časom na katedri za kazensko pravo pri pravni fakulteti v Ljubljani, je vendar ta okoliščina omembe vredna, čeprav bi jo kdo utegnil vrednotiti iz zornega kota staranja inštituta in kritizirati nemobilnost njegovih kadrov. Kakor koli že, poleg morebitnih slabih strani takšnega položaja je lahko še več dobrih in koristnih.*

Inštitut svojih dvajset let¹ deluje z dokaj ustaljenim številom ljudi in je letos načel 46. raziskavo. Čeprav nekatere izmed raziskav segajo na različna področja in se v njih prepletajo razne zvrsti in smeri, je vendar največ storil pri ugotavljanju fenomenologije in etiologije kriminalitete in drugih odklonskih pojavov ter v zvezi s kriminalno politiko. Ne glede na nekatere primerjalnopravne, temeljne in teoretične študije je bil, všteti tudi raziskave za izpolnjevanje akcijskih načrtov, predvsem uporabnostno naravnane. To pomeni, da se je ukvarjal z aktualnimi družbenimi vprašanji obravnavanja kriminalitete in odklonskosti, vprašanji organizirane družbene reakcije na te pojave in deloma tudi s t. i. resocializacijo prestopnikov.

V zvezi s tem bi lahko ugotovili, da je večinoma proučeval danost, čeprav ni zanemaril teorije, hkrati pa se je močno trudil za sprejemanje novega znanja od drugod, bodisi domačega bodisi tujega.

* Številčni podatki se končujejo s septembrom l. 1974. Zbrala jih je Ivanka SKET, dokumentalistka v inštitutu.

¹ Nadrobnosti o njegovem delu, organizaciji, osebnih sestavi, raziskavah itd, so vsako leto natisnjene v Reviji za kriminalistiko in kriminologijo.

Ves čas je bil tako ali drugače močno zavzet s pedagoškim delom na raznih višjih in visokih šolah, ne samo pravne, marveč tudi drugih smeri. In ne samo to: svoja spoznanja, izkušnje in znanje je na različne načine skušal posredovati tudi drugim (ne samo delavcem iz organov formalnega družbenega nadzorstva), zunaj rednega raziskovalnega in pedagoškega dela, ne samo v Ljubljani.

Dejavnost inštituta je razvidna zlasti iz naslednjih podatkov. Doslej je inštitut priobčil 15 raziskav, poleg tega pa so posamezni sodelavci pisali še 16 publikacij, ki so izšle poleg redne dejavnosti inštituta. Sodelavci inštituta so napisali nad 600 razprav, člankov in drugih sestavkov. Doslej so 40-krat dejavno nastopili na mednarodnih posvetovanjih ter 79-krat na domačih srečanjih. V tujem tisku je bilo natisnjenih 40 člankov sodelavcev ter nekaj desetih prikazov dela inštituta in njegovih raziskav. Tuje dokumentacijske in bibliografske izdaje posredujejo podatke o naših publikacijah in člankih, priobčenih v raznih revijah, še posebno, če so opremljene s povzetki v tujih jezikih.

Sodelavci inštituta so s svojimi prispevki pogosto sodelovali v množičnih občilih, pri posredovanju spoznanj nestrokovni javnosti, bodisi v časopisih, bodisi po radiu in televiziji.

Inštitut je priredil nad 20 seminarjev in posvetovanj ter več diskusijskih sestankov. Posamezni delavci so sodelovali na 222 kongresih, seminarjih in drugih srečanjih od katerih je bilo 149 v Jugoslaviji in 73 v tujini.

Pri raziskovalnem delu inštituta je sodelovalo 34 praktičnih delavcev z raznih področij, navadno pri raziskavah, ki zadevajo problematiko delovanja v njihovih poklicih. Obiskalo nas je 156 tujih znanstvenikov in raziskovalcev iz veliko držav oziroma vseh kontinentov, pri nas so imeli pogosto tudi svoja predavanja. Naši sodelavci pa so si ogledali tudi nekaj desetih tujih znanstvenih in raziskovalnih zavodov.

Knjižnica ima 8891 knjig, hkrati ko je dokumentiranih, 26 670 enot. Inštitut prejema 41 domačih in 124 tujih strokovnih revij.

1. Družba in kriminologija

Vsaka družba, tudi naša, ustvarja svojo kriminaliteto. Najprej določa, kaj je odklonsko, nato pa to svojo odklonskost zatira z najrazličnejšimi sredstvi in s posebej postavljenimi organizmi. Kriminologija kot znanost ima pri tem lahko

nemajhno vlogo in pomen, ker mora odkrivati tiste družbene silnice, ki to kriminaliteto oziroma odklonskost v širšem pomenu povzročajo in omogočajo. Še več: če je odklonskost odsev družbenih razmer, potem kriminologiji ne more zadoščati samo razlaga tistega, kar je sankcionirano s pravnimi normami, ker bi s tem postajala zagovornik vsakdanje politične prakse (kajti določanje odklonskosti je vedno zadeva politične oblasti), namreč mora iti dokaj dlje. Če naj bo kriminološka znanost ustvarjalna družbena sila in če ima kriminaliteta oz. odklonskost tudi pozitivno družbeno vlogo, kajti družba brez odklonskosti lahko stagnira,² potem je kriminologija zelo občutljivo področje, ker mora »pomagati družbi razumeti samo sebe«.³ To pa je pogosto zelo težko in neprijetno, zlasti še, če ima ta družba o sebi preveč dobro predstavo, če ne more razumeti, da bodo sicer dobra gibanja in prizadevanja, ustvarjala tudi škodljive pojave, ter če prevladujoči vrednostni sestav ne ustreza vsem in ga zato tudi kršijo.

Kriminologija ni politika, čeprav se pogosto ukvarja z vprašanji kriminalitete, represije in preprečevanja, ki so neredko sestavina politike. Lahko pa dosti prispeva k politiki, tako v dobrem kot v slabem. Zato je mogoče, da politiko podpira ali pa se z njo spopada. Kriminologija se je v svoji zgodovini od proučevanja in razmišljanja o človeku hudodelcu kot posamezniku močno nagnila k obravnavanju družbe in njene kulture. Zato ne more mimo družbenih in gospodarskih vprašanj, socialne politike, industrializacije, urbanizacije in preseljevanja (v naših razmerah tudi mednarodnih selitev delovne sile), spreminjanja tradicionalnih vrednot, udeleženi ljudi pri gospodarjenju z rečmi, ustvarjanja novih vrednot, sodobne tehnologije in zvez itd. Hkrati pa tudi ne more mimo bioloških in duševnih posebnosti posameznika — devianta, ker posameznik to postaja v interakciji z družbenimi mehanizmi, ki nadzorujejo vedenje nas ljudi pogosto tudi preveč diskrecionarno in selektivno ter zato lahko tudi neenako, nepravilno in docela naključno.

Glede na to je naravnost kriminologije prav v tem, da se nagiba k spreminjanju obstoječega, ker ne more biti zadovoljna z danostjo. Njena hotenja so zato bolj obrnjena v sedanost in prihodnost družbe kot v njeno preteklost, čeprav se tudi nanjo opira. V tem pa je videti moč krimi-

nologije in njeno uporabnost ter družbeno koristnost, saj presega vsakdanjo prakso in ji lahko ob proučevanju dejanskosti nakazuje tudi poti v prihodnost.

Kriminologija je v marsičem odvisna od tistega, kar spoznava družba s svojimi nadzornimi mehanizmi. Ti navadno ne zmorejo več od tistega, kar delajo. Ker odkrivajo predvsem konvencionalno kriminaliteto, je tudi kriminologija preveč konvencionalna in prenekateri menijo, da se obnavlja prepočasi, poleg tega pa jo »oblegajo še tehnologija, racionalizacija in učinkovitost«.⁴ Ker je povrh še interdisciplinarna znanost, posamezniku že zdavnaj ni več mogoče obvladovati velikanske količine podatkov, ki pritekajo iz vrste drugih ved, uporabnih za kriminologijo. Zato je njeno osvežitev (ali rešitev) pričakovati predvsem v skupinskem delu.

Le tako je mogoče »kriminaliteto kot spontan proces«⁵ družbe obravnavati organizirano in njeno omejevanje predvidevati hkrati z drugim družbenim načrtovanjem.

2. Tehnologizacija kriminologije in človečnost

Kriminologija se praviloma ukvarja s pojavi kriminalitete. V družbi pa hkrati z njo nastajajo še drugo odklonsko vedenje in ravnanje, ki ga ni mogoče šteti med kazniva dejanja, a je prav tako predmet vseh tistih družbenoslovnih ved, ki že doslej obravnavajo temne strani družbe, vsaka iz svojega zornega kota. Z njihovo rastjo in pomočjo napreduje tudi kriminologija, a počasi postaja preozek okvir za tisto skupno znanost, ki navdihuje ne samo kazensko pravosodje, marveč še marsikaj drugega. To pomeni, da je predmet kriminologije lahko samo del tistega, kar je v sodobni družbi šteti za »odklonsko«, in da je morda v prihodnje pričakovati nastajanje novih samostojnih sestavkov znanosti (kot viktinologija, suicidologija), rojenih iz nje ali mimo nje. Toda ta vprašanja niso namen tega razmišljanja. Bolj problematična je druga plat razširjanja in oplajanja kriminologije.

Pod vplivom tehnologije, napovedovanja prihodnosti, računanja stroškov in koristi, vpeljevanja najrazličnejših testov, vprašalnikov in intervjujev, merjenja kriminalitete, matematičnih in statističnih metod, raznih vrst evidence, ki jih vodi o ljudeh nadzorstvo, neurejenosti —

² O tem glej npr.: Wolfgang, s. 133, Jambrek, s. 136—140.

³ Christie, s. 9.

⁴ Le Blanc, s. 175.

⁵ Kudrjavcev, s. 9.

glede diskretnosti podatkov in odgovornosti zanje; v pomanjkljivem etičnem kodeksu tistih, ki obravnavajo odklonskost, — pragmatično ali teoretično — in vdirajo v človekove skrivnosti (najpogosteje posameznikove), pa tudi ob raznih teorijah o etiologiji odklonskosti (predvsem o kriminaliteti in delinkventnosti), katerim morda ustrezajo še različne terapije, računalniško dognane in farmakološko ter biokemične podprte; ob vdiranju tistih dognanj, sredstev in metod v kriminologijo; ki so se izkazale pri raziskovanju predvsem neživega in nemislečega itd., nastaja bojazen, da bi začeli z ljudmi — »predmetom« raziskovanja — polagoma ravnati kot z rečmi, posebno v skrbi za učinkovitost kriminologije, ki naj posameznih področij koristi tudi učinkovitost formalnega družbenega nadzorstva. Vdor v človekove skrivnosti, zbiranje podatkov o intimnosti, tja od mladosti naprej, da bi več vedeli o genezi vedenja, o krivdi in odgovornosti za posledico, za predpisovanje tretmana, za morebitne pogoje odpuste itd., lahko kriminologijo (in ne samo njo, marveč tudi prenekatero drugo znanost) pripelje v položaj, v katerem »namen posvečuje sredstva«.⁶

To je toliko bolj pomembno, in hkrati nevarno, ker odklonskost največkrat sankcionarna politična oblast in ker odklonskost na podlagi norm pogosto določa formalno nadzorstvo po svojih zakonitostih, ki se jih težko zaveda. S tem pa tudi kriminologija lahko postaja politika in se dodatno s svojim instrumentarijem pridružuje poseganju v človekovo osebnost, njegovo svobodo in celovitost, toda z drugačnimi, bolj skritimi, a zato marsikdaj nič manj nevarnimi posledicami.

Kriminolog — raziskovalec naj bi se zato zavedal svoje vloge; ta ne more biti podaljšek državnega aparata, kljub koristnosti, ki se pričakuje od njegovega dela.

S tehnologizacijo (ne samo kriminologije, marveč vseh antropološko naravnanih znanosti) se torej čedalje bolj postavlja vprašanje človečnosti, razuma in zavesti.

3. Inštitut in organi formalnega nadzorstva

Inštitut se s svojimi večinoma uporabnostnimi raziskavami ukvarja predvsem v vprašanji, ki so tako ali drugače zanimiva in uporabna za organe formalnega družbenega nadzorstva. Ker na pod-

ročjih, ki zadevajo kriminaliteto in druge odklonske pojave (navadno brez političnega ozadja), organi družbenega nadzorstva nimajo kvalificiranih analitičnih služb, čeprav imajo hkrati zelo dobre evidence o pojavih, ki jih obravnavajo (vendar vsak iz svojega zornega kota), so potencialni uporabniki raziskovalnega dela inštituta. V teh službah ni (vsaj za zdaj še ne) raziskovalcev, ki bi za potrebe posameznih organov opravljali takšno delo, ki bi se dvigovalo nad vsakdanjo kazuistiko in ki bi kljub trenutnim potrebam zmoglo kaj več od tistega, kar zraste glede tega na domačih tleh.

Za te organe so zlasti koristne raziskave predvsem z naslednjih področij:

— družbeni procesi, ki povzročajo družbi škodljive pojave, zoper katere morajo samostojno ukrepati tako, da ni bojazni za zagotavljanje pravičnosti in zakonitosti, ter

— njihova lastna vloga v družbi spričo nenehnih in neredko globalnih družbenih sprememb, od katerih morajo prav tako pravočasno prilagajati vsak svojo vlogo.

Če bi to imeli najbrž ne bi prihajalo do ostrih kritik, ki se v zvezi z delom formalnega nadzorstva v naši družbi oglašajo kdaj pa kdaj, posebno takrat, ko so po političnih ocenah močnej ogrožene družbene vrednote.

Drugače povedano, kljub velikanskim stroškom, ki jih imajo organi formalnega nadzorstva s šolanjem ali štipendiranjem svojih kadrov in sploh z njihovo vzgojo in izobraževanjem, vendarle premalo vlagajo v novo, predvsem domače znanje. To znanje bi jim lahko drugače kot doslej, v širšem obsegu in temeljiteje posredovale ustrezne znanstvene raziskovalne organizacije, med katerimi ni na zadnjem mestu ta, o kateri teče beseda.

Vse kaže, da bo zahteva po ustreznosti delavcev v nadzorstvu vsak dan večja, in v zvezi s tem naraščajo tudi potrebe po njihovem strokovnem izobraževanju in družbeno-politični razgledanosti. Ti zahtevi pa sta lahko izpolnjeni ob nenehnem proizvajanju novega znanja in takšnem oblikovanju nadzornega delavca, da bo svobodna, ustvarjalna in iznajdljiva osebnost v samoupravni družbi, pa ne igrača enkrat takšne, drugič zopet drugačne skrajnosti družbi škodljive profesionalizacije in politizacije.

Čeprav inštitut za kriminologijo v preteklih dvajsetih letih v organih nadzorstva sicer največkrat res ni našel naročnikov za svoje delo, pa je imel v njih zanesljive podpornike in tudi sodelavce. Morda tudi družbeno ozračje za upora-

⁶ Vodopivec K., s. 23.

bo znanja ni bilo tako naklonjeno, kot je zdaj, v zadnjih dveh letih; zdaj se nadzorstvu celo s pravom nalaga obveznost uporabljati novo znanje, ki naj pomaga k večji učinkovitosti in zakonitosti.

Zato mislim, da je rodovitnejše sodelovanje šel pred nami, ne samo pri skupnem načrtovanju in vlaganju sredstev v raziskovalno delo, marveč tudi pri oblikovanju kadrov in ustvarjanju novih profilov. Že nekatera dosedanja oblike skupnega dela, npr.: ob oblikovanju kriminalističnega muzeja RSNZ, izdajanju Revije za kriminalistiko in kriminologijo, prirejanju seminarjev za preizkovalce, obravnavanju raznih vprašanj ob posvetovanjih sodišč, ob oblikovanju republiškega kazenskega zakona in množici drugih nalog, se je pokazalo, da je skupna dejavnost nadzorstva in raziskovalne sfere nujna in potrebna za obe strani.

Čeprav so posamezni delavci iz organov formalnega družbenega nadzorstva že večkrat sodelovali pri nekaterih raziskavah inštituta, pa mislim, da celotno financiranje raziskave »Analiza izbire, usposabljanja... in delovne uspešnosti miličnikov-kadetov, financiranje raziskovalnega dela na področju penologije v inštitutu idr., šele začenja utirjati poti te vrste v prihodnost.

4. Teorija in praksa

Čeprav je bil inštitut za kriminologijo v zadnjem desetletju v svojem delovanju in prizadevanjih dokaj vezan na tiste raziskovalne dejavnosti, ki mu neposredno in s pogodbami z naročniki (to je bil doslej sklad Borisa Kidriča v Ljubljani in le v redkih raziskavah so financirji od drugje) prinašajo denar za njegov obstoj, ni nikoli, če se je le ponudila priložnost, opuščal nekomercialnih načinov posredovanja znanja. To sodelovanje in povezovanje teorije s prakso ali posredovanje ugotovitev raziskovanj delavcem v praktičnih dejavnostih ni vedno potekalo najbolj idealno ali z vsestranskim razumevanjem obeh strani, toda večinoma smo le bili zadovoljni tako oni kot drugi.

Menim, da gre pri tem omeniti naslednje zorne kote socialnopedagoške, vzgojno-izobraževalne in družbeno-mobilizacijske vloge inštituta v preteklih letih.

Sodelavci inštituta pogosto pritegujemo delavce s področij, ki jih zadeva raziskava, da delajo ne samo ob zbiranju podatkov, marveč tudi pri

njihovi razlagi. S tem lahko pričakujemo ne samo neposrednejše učinke raziskovalnega dela na spreminjanje dejanskosti, marveč hkrati tudi možnost za takojšnje preverjanje spoznanega.

Nekatere pedagoške ali podobno naravnane oblike in dejavnosti, npr.: seminarji, posvetovanja, predavanja — prirejajo jih delavci na raznih področjih, ki utegnejo biti uporabniki našega znanja — pa tudi in ne nazadnje pisana beseda nas sodelavcev, niso ostale brez vpliva na spreminjanje prakse, na osveščanje delavcev v organih nadzorstva in na večje zanimanje ne samo za to, kaj dela in piše inštitut, marveč pri nekaterih tudi za kriminološka, kazenskoppravna, kriminalno-politična in druga vprašanja sploh.

Pri tem se seveda ne gre hvaliti, da smo se slovenski strokovni javnosti približali s »teoretično kriminologijo« in postavili trden most med teorijo in prakso, toda začetni poskusi utrjevanja teh vezi so nedvomno storjeni in najbrž nam ne sme biti žal truda in prizadevanj za nadaljevanje oblik, ki prinašajo zblíževanje, razumevanje in novotam lajšajo pot do uresničevanja.

Neredko čutimo, da so novosti lahko moteče za rutinersko naravnane dejavnosti, zlasti še, če se z njimi ukvarjajo delavci, ki se jim to osebnostno prilega, ki nimajo radi sprememb, ker jim to prinaša negotovost in tveganje, saj je vpeljevanje novega napornejše in so zaradi tega izpostavljeni ocenam in vrednotenju v ustanovi kjer delajo in zunaj nje. Strokovna praksa prepogosto sloni na lastni intuiciji, izkušnjah okolja, manj ali sploh ne pa na teoriji, kar pogosto ne bi bilo napačno.

Dogaja se celo, da se v nekaterih dejavnostih vabi k avtarkičnosti prakse in se opozarja na nevarnosti »vdora« novih spoznanj iz teorije kot obče človekove zakladnice preteklih izkušenj, ki dobivajo posplošitve in dosegajo raven napotila. Politične resolucije in nekateri pravni akti, ki obvezujejo družbeno reakcijo zoper odklonskost, organe formalnega nadzorstva k sreči napotujejo k doslednejši uporabi znanstvenih spoznanj, hkrati pa tudi raziskovalne ustanove zavezujejo, da so dolžne prispevati k večji učinkovitosti in pravičnosti ter s tem seveda tudi zakonitosti.

Skratka — kot povsod po svetu, se tudi pri nas kaže neusklajenost znanosti in prakse. In ker gre pri kriminologiji za občutljivo družbeno področje, ki ne zadeva samo odklonskosti, marveč in predvsem tudi vrednotenje reakcije nanjo (kolikor taka reakcija sploh odklonskosti sama »ne producira«), so vprašanja interakcije teorije in

prakse toliko bolj zahtevna, posebno ker imajo praktični (tudi vodilni) delavci različne stopnje strokovne pripravljenosti in zmožnosti za dojetje novosti, še posebno, če verujejo v dokončnost resnic, ki jih sprejemajo.

Zdi se, da je še najbolj prijetno, čeprav nič manj naporno in odgovorno, posredovanje našega znanja slušateljem v učnih zavodih najrazličnejših vrst. Če kritično sprejemajo znanje in bodo v prihodnosti nadomestili tiste, ki zdaj delajo na odgovornih mestih, je nedvomno upati na hitrejši pretok znanja v prihodnje v t. i. inovacijski verigi, tudi če gre za formalno nadzorstvo ali za razmišljanje o odklonskosti.

V zvezi s tem dobivata tudi primerjalna in kritična kriminologija svoj pomen, še posebno, ker nas opozarjata na preseganje domačega plosča, na odmevnost domačih spoznanj drugje in na to, da je škodljivo upirati pogled samo vase, ne da bi pri tem upoštevali, da koristno znanje za prakso lahko prihaja tudi od drugod.

5. Sodelovanje z znanstvenimi zavodi in posamezniki

Dvajset let je precej dolga doba, ne samo za to, da se opravi določeno število raziskav, oblikujejo kadri in pride do nekaterih spoznanj, marveč tudi za navezovanje stikov z drugimi podobnimi ali sorodnimi ustanovami oziroma organizacijami pa tudi za spoznavanje posameznikov z raznih področij tako doma kot v tujini. Nedvomno je teh v tujini občutno več.

Sorazmerna redkost raziskovalcev — kriminologov doma in »necelovitost sistema kriminologije«⁷ oziroma sploh neizdelanost ter nizko število jugoslovanskih kriminoloških empiričnih raziskav narekujeta določeno naravnost. Ker ni dovolj domačega znanja, je treba z večjim posluhom in hkrati tudi previdnostjo slediti vsemu tistemu, kar nastaja v svetu na vseh tistih področjih, ki se lahko uvrščajo v kriminologijo. Čeprav je znanost mednarodna je v taki družbeni vedi, kot je kriminologija, tisto, kar prihaja iz tujine, lahko za naše razmere, docela neuporabno, ker živimo v drugačnih zgodovinskih, narodnostnih, kulturnih, gospodarskih in drugih okoliščinah, ki utegnejo bistveno vplivati na etiologijo, obravnavanje in zatiranje kriminalitete in drugih odklonskih pojavov. Zato bi lahko

prevneto posnemanje, upoštevanje dosežkov in spoznanj le iz določenega dela sveta, nepreverjanje metod in teorij, ki izhajajo iz drugačnih družbeno-političnih ureditev itd., povzročalo težave in zbuvalo nezaupanje in kritiko, največkrat zunaj raziskovalne sfere. V stiski glede načelnih, to je teoretičnih izhodišč in ob spoznanju, da nam s t. i. marksistično kriminologijo še ne uspe pojasniti vsega, kar slabega in družbi škodljivega ustvarja sodobna jugoslovanska samoupravna socialistična družba, se pred jugoslovanskimi raziskovalci — kriminologi nakazuje nove zahteve. Odgovoriti bomo morali, ko bomo ustvarjali celovitejšo »jugoslovansko«^(?) kriminologijo, še na marsikatero nepojasnjeno vprašanje.

Glede na to se ni čuditi, da v domači (marksistični) kriminologiji prevladuje empiričnost in da od raziskav še nismo prišli do teorij oziroma kaj dosti dlje od tistega, kar so pripovedovali klasiki marksizma bolj mimogrede in v drugačnih družbenih razmerah. Zato tudi ne gre zameriti, če prav družboslovci iščemo stikov z drugimi znanstveniki, ki imajo zlasti v socialistični družbi podobne težave kot mi. Najbrž se moramo sprijazniti s tem, da nobena sociološka teorija ne more pojasniti odklonskega vedenja v celoti, da pa lahko marsikatera izmed njih dopolnjuje podobno o storilcu — deviantu in o družbi, v kateri raste.

Med jugoslovanskimi raziskovalci, v kriminologiji nas res ni veliko — poteka sodelovanje še kar dobro, čeprav bolj na osebni kot na institucionalni ravni. Zdi se, da smo v zadnjih letih v tesnejših stikih s kolegi iz socialističnih držav; k temu je nedvomno prispevalo ustrežnejše politično ozračje, ne samo morebitna raziskovalna solidarnost in radovednost. Zlasti pri zamenjavah revij oziroma publikacij in tudi pri medosebnih stikih smo dosegli odprtejšo zveze s Poljsko, ČSSR, Madžarsko, ZSSR in Bolgarijo. Omejene zmogljivosti inštituta — raziskovalne, finančne in ne nazadnje tudi prostorske — otežujejo razvijanje stikov z ustanovami iz držav v razvoju, čeprav se na raznih področjih kažejo možnosti za posredovanje našega znanja in izkušenj. Sodelovanje z zahodnimi državami tako glede prejetja informacij, publiciranja, obiskov itd. nikoli ni povzročalo posebnih težav. Če so težave, so le s financiranjem naših obiskov na prireditvah v tujini; tam bi lahko marsikdaj strokovno hitreje preverjali naše zmožnosti in dognanja ter ob najrazličnejših vprašanjih vzgajali in izpopolnjevali znanstvene sodelavce.

⁷ Kobe, s. 319.

6. Motiviranost raziskovalcev

Ustvarjanje novega znanja, iskanje spoznanj in resnice (za katero je vedno težko reči, da smo se ji dokončno približali) posredovanje svojih izkušenj, — do njih se je pogosto treba dokopati z velikim trudom in odpovedovanjem, s pogostimi razočaranji in največkrat z neustreznim nadomestilom itd. — ni lahka naloga za prenekateroga (slovenskega) družboslovca. Zato se od njega pričakuje entuziazem, zagnanost, odgovornost, občutljivost za družbene tokove in ne nazadnje tudi pogum, če naj tisto, kar prinaša pomeni nepopačeno podobo družbe,⁸ kajti včasih se neradi vidimo takšni kakršni smo v resnici (čigavi?). Zato je treba pritrditi, da je »najvišji končni vzrok, od katerega je odvisna znanstvenikova naloga, oddaljen in raznovrsten«.⁹ Raziskovalcu, ki se ukvarja z odklonskostjo oz. temno stranjo družbe, je morda neredko še bolj neprijetno, ker je velikokrat v dvomu, koga je bolj in prej razumeti v njegovih stiskah in težavah, ali družbo ali posameznika; le-ta v interakciji z državnim aparatom pogosto postaja »izobčenec« tudi zato, ker je včasih igrača naključnega spleta okoliščin, nenaklonjenih ali pa manj naklonjenih kot dosti drugim, ki se jim ni nič zgodilo, čeprav delajo isto.

Verjetno je v tej naši motiviranosti treba poudariti zlasti naslednje dejavnike:

— prihajanje do novih dognanj, za katera je upati, da jih bo kdo utegnil opaziti in koristno uporabiti;

— možnost uporabe lastnega dela pri pedagoški dejavnosti ali v neposredni obliki z lastno udeležbo, to je pri predavanjih, seminarjih ali posvetovanjih itd. poleg dela v družbenih, strokovnih ali državnih organizacijah, tja do lastne odzivnosti v družbenem okolju, kjer posameznik živi in dela;

— uravnavanje po osebnih občutkih, nagnjenjih, prepričanju, navadah, izkušnjah in znanju, ki jih je vsakdo izmed nas prinesel, od koder je prišel, ali pa pozneje pridobil glede na možnosti in osebno prizadevnost;

— navsezadnje vodi vsakogar izmed nas lahko še kaj njemu lastnega, skritega in intimnega, da mu ni žal prostega časa za to, da lahko sledi tudi tujemu znanju (tega je vsak dan več).

Zadnje desetletje redno priobčujemo skromen oris dejavnosti inštituta za kriminologijo. Iz nje-

⁸ Christie, meni, naj bi bila kriminologija »ogledalo družbe«, s. 9.

⁹ Gustin, s. 1119.

ga — ne toliko neposredno iz povedanega, marveč bolj med vrsticami — lahko bralec spozna, koliko več truda je vložena od tistega, zaradi česar inštitut dobiva sredstva na podlagi pogodb za raziskovalno in infrastrukturno dejavnost. Zaradi tega lahko rečem, da so njegovi izidi, po katerih ga vrednotijo v slovenskem (in jugoslovanskem) prostoru, pa tudi v tujini, predvsem uspeh osebne prizadevnosti vsakega posameznika in manj posledica institucionalizirane celote, čeprav se to morda sliši nekoliko nasprotujoče.

Morda je prav v vrsti dejavnosti pri vzgoji naraščaja na najrazličnejših ravneh in šolah, v teamskem delu z delavci iz prakse, zakonodajni dejavnosti, pri mentorstvu, sodelovanju v uredništvih časopisov, vodstvih raznih strokovnih (domaćih in tujih) organizacij, v publicistiki ali družbeno-politični dejavnosti iskati potrditev raziskovalca; tam dobiva priznanje, ne v denarju ali na papirju, marveč v stikih z ljudmi, in to je verjetno tisto zadovoljstvo, ki raziskovalca najbolj spodbuja; ko čuti, da je komu potreben in koristen.

7. Raziskovalna politika in financiranje

Raziskovanje družbene odklonskosti je pomembno sredstvo za ustrezno koncipiranje kriminalne politike na eni in pa merjenje učinkovitosti družbene reakcije na drugi strani. Samo z raziskovanjem je mogoče bolje spoznavati družbo in mehanizme, ki nanjo vplivajo, oz. interakcijo obeh. Ker pa kriminologija obravnava, kot navadno pravimo, družbi škodljive pojave, bi bilo pričakovati večje zanimanje za njene ugotovitve, saj bi upali, da se bo politika bolj zanimala zanjo, kriminologija bi ji namreč lahko olajšala odločitve pri prizadevanju za zmanjšanje ali zatiranje odklonskosti. Pri tem ni tako pomembno, ali gre za tiste politične in družbene organizacije, ki celotno družbo vodijo v določeni naravnosti, ali za državne organe, ki kakor koli že po njihovem pooblastilu, na podlagi prava ali po političnih smernicah, neposredno delajo za zagotavljanje in uresničevanje ustrezne (tudi kriminalne) politike.

Res je, da v pravu sankcionirana odklonskost v našem prostoru (še) ni tolikšna, da bi povzročala večjo zaskrbljenost glede njenega zatiranja. Toda tudi takrat, kadar je uradna politika poudarjala njeno nevarnost, ni prišlo do bistvenih praktičnih sprememb pri financiranju znanosti o odklonskosti. Ob poudarjanju pomembnosti formal-

nega nadzorstva nad ljudmi, zlasti kadar so družbene vrednote in cilji ogroženi zaradi nevarnejših »družbi škodljivih« pojavov, so nekateri akti državnih in političnih organov sicer načeli vlogo znanstvenih ustanov v boju s kriminalnostjo, toda to se žal ne kaže ustrezno pri sredstvih, namenjenih za te namene. Državne organizacije za boj s škodljivostvom financira država po svojih zakonitostih, medtem ko so znanstvene raziskovalne organizacije (tudi tiste, ki se ukvarjajo z odklonskostjo) prepuščene (tako kot vse druge) drugačnim tokovom, bolj podvrženim tržnim načelom in lastnim pobudam za svoj obstanek.

Kljub splošnim pričakovanjem, da bodo sredstva za raziskovalno delo naraščala, se to ni zgodilo. Raziskovalne organizacije se napotujejo k iskanju virov za financiranje raziskovalnega dela, a pri tem še ni izoblikovane splošne državne raziskovalne politike glede proučevanja odklonskosti, in sicer ne na zvezni ne na republiških ravneh. Praktiki le redko dajejo predloge za raziskave. Kolikor »porabniki« (še posebno kriminoloških) raziskav žele priti do ugotovitev o čem, pa ni denarja, da bi raziskovalno delo financirali.

Tako pridemo do tega, da se raziskovalno delo oblikuje bolj ali manj po nagnjenjih raziskovalcev, da v skrbi za obstanek ni mogoče privabljati za raziskovalno delo dovolj ustrezno oblikovanih mlajših ljudi, da se raziskovalci starajo in postajajo čedalje manj »produktivni«, kolikor niso že prešli gornje meje največje ustvarjalnosti, da je pretok novega znanja in vpliv na prakso lahko čedalje bolj zavrt, da je pomanjkanje denarja močna ovira za boljše mednarodno sodelovanje, za prenašanje tujih izkušenj in preverjanje lastnega znanja, da se zaradi staranja kadrov zamujajo roki in se ne izpolnjujejo pogodbene obveznosti itd.

Glede na to je vlaganje v kriminologijo tudi za uspešnost formalnega nadzorstva, ustvarjanje, oblikovanje in napredovanje ustrezne politike zatiranja odklonskosti, nastajanje novega domačega in v praksi preizkušenega znanja, družbeno koristno načrtovanje raziskav, oblikovanje novih kadrov itd. ključno vprašanje, še posebno, če naj bo znanost »neposredna proizvajalna sila«¹⁰ tudi v boju zoper odklonskost, za človečnost tega boja in družbeno sprejemljivost novih spoznanj, ki so pogosto navzkriž z represivno naravnostjo posameznih struktur.

¹⁰ Pintar, s. 18.

8. Pogled v prihodnost

Ob koncu tega razmišljanja, zlasti za dopolnitev v uvodu povedanega, se bližnja prihodnost sama po sebi ponuja kot cilj, ki ga bo treba glede na morebitno zamudo v preteklosti doseči čim uspešneje. Pri tem mislim predvsem na inštitut z njegovimi sodelavci, ki v slovenskem prostoru najbrž pomenijo prispevek k razvoju kulture in civilizacije družbe. Izmed načrtov, ki pa so omejeni z raznimi ovirami gmotne, osebne in prostorske narave, bi omenil samo nekatere, dosegljive in uresničljive, hkrati pa tudi najbrž nujne.

Ob fizičnem staranju inštituta in ob upadu njegovih umskih zmogljivosti je pomladitev pogoj za nadaljevanje njegove vloge in (tako v kriminološki znanosti kot v prispevanju za izobraževanje ljudi in spreminjanje stanja). Hkrati z oblikovanjem lastnih novih kadrov se širše pritegovanje praktičnih delavcev v raziskovalno delo kaže kot nikoli zamujena priložnost za morebitno ustvarjanje kadrovskega zaledja, ki utegne vplivati tudi na večjo umsko ustvarjalnost in širšo vlogo posameznikov; ti bi se lahko praktično ukvarjali s kriminološkimi in sorodnimi družbenimi vprašanji.

Ker smo Slovenci številčno razmeroma majhen narod, in naši odklonski pojavi (še) ne dosegajo stopnje razvitih »po industrijskih« družb, verjetno nikoli ne bodo potrebovali večjega števila raziskovalcev »temne plati družbe«, ki bi se morali specializirati za posamezna področja. Zato je verjetno bolje ostati pri manjšem številu kadrov, ti pa se naj lotevajo posameznih vprašanj pravočasno in takrat, kadar je to koristno in smotno. Seveda ne moremo vsi postati vrhunski strokovnjaki za posamezna vprašanja, lahko pa smo učinkoviti raziskovalci, kar je morda dovolj za raziskovalno delo, ki vsak dan bolj postaja skupinska dejavnost, odvisna od velike količine podatkov z najrazličnejših področij. V zvezi s tem pa nastaja potreba po pritegovanju strokovnjakov različnih profilov, ne samo pravnikov.

Glede na morebitno kadrovsko okrepitev se postavlja tudi vprašanje novih področij, ki jih narekuje razvoj kriminologije kot znanosti ter potrebnost in koristnost za slovensko oziroma jugoslovansko družbo. Kljub očitkom glede konvencionalnosti sedanje kriminologije, odvisnosti kriminologije od drugih znanosti, pomanjkljivemu sodelovanju praktikov in teoretikov itd. mora tudi majhen inštitut slediti novim tokovom, zlasti še, če ga k temu napotujejo odklonski pojavi v sami družbi (ki jih morda doslej ni bilo ali niso

bili deležni zadostne pozornosti). Zato smo že prišli do soglasij, da bi poleg tistega, s čimer smo se ukvarjali doslej, bolj poudarili vprašanja, ki presegajo konvencionalno kriminaliteto, pojmovanju odklonskosti, akcijskim programom, antropološko naravnani kriminalistiki in penologiji. Pri tem niso prezrta vprašanja koncepcij delovanja nadzorstva in družbeni problemi, ki omogočajo odklonskost. V tej in v drugih smereh je pripravljen tudi nadrobnejši krajšeročni načrt, ki so ga sprejeli in z njim soglašali delegati uporabnikov raziskovalnega dela inštituta.

Znanstvena politika v Jugoslaviji gre v smeri večjega povezovanja znanosti v prakso. Z udeležbo prakse v predlaganju in načrtovanju raziskovalnih tem pa je upati na večjo finančno udeleženo, in kar ni nič manj pomembno, tudi na večjo uporabo spoznanj v praksi. Če ne bo v nadzorstvu, ki je večinoma uporabnik našega znanja, prišlo do uresničevanja pričakovanj, ki so celo družbeno-politično navdihnjena, stanje

ne bo dosti boljše kot doslej. Lahko pa bomo ugotovili, da so bila ali pričakovana že preširoka in začrtana politika zgrešena ali pa je z nami nekaj narobe. V zvezi s tem pa inštitut še vedno zadeva soodgovornost za spodbujanje uporabnikov kriminološkega raziskovalnega dela.

Tiskana beseda ostaja še vedno najmočnejše sredstvo inštituta v njegovi družbeno-pedagoški in znanstveni raziskovalni vlogi. Zato te možnosti nikakor ne gre zanemarjati. Ker ni mogoče vedno pričakovati, da bi izidi raziskovalnega dela pri publiciranju obdržali obseg kakršnega imajo sami po sebi, in ker gre hkrati vedno za omejena denarna sredstva, je treba iskati tudi druge oblike za posredovanje znanja in morebitne »resnice«. K sreči imata slovenska kriminologija in kriminalistika posebno revijo, ki jima (tudi zaradi pripravljenosti izdajatelja) daje priložnost prihajati v »svetovne možgane« tudi prek tega medija.

Dr. Janez Pečar, direktor inštituta za kriminologijo

UPORABLJENI VIRI

1. Baddeley, Fred: The Institute of Criminology, University of Cambridge, England, **International Criminal Police Review**, Nov. 1972/262, s. 258—260.
2. Brčić, Vlatko: Uporabna znanost — najboljša znanost, **Raziskovalec**, 3/1973/11—12, s. 390—391.
3. Christie, Nils: Stereotipi delinkvenata i njihova stigmatizacija, Referat na VII. mednarodnem kriminološkem kongresu, Beograd, 17. do 22. septembra 1973.
4. Gustin, Bernard: Charisma, Recognition, and Motivation of Scientists, **American Journal of Sociology**, 78/1973/5, s. 1119—1134.
5. Kobe, Peter: Kriminologija danes in jutri, **Pravnik**, 24/1969/10—12, s. 317—321.
6. Kudriavstev, Vladimir, N.: Relationship between Theory and Practice in Organizing Action to Combat Criminality, **International Review of Criminal Policy**, 29/1971 s. 3—10.
7. LeBlanc, Marc: Théorie-Recherche-Patigue; Une Interaction a Développeur, **Canadian Journal of Criminology and Corrections**, 15/1973/1, s. 13—24.
8. Obrazložitev delovne usmerjenosti inštituta za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani, strani 43, tipkopis.
9. Osredkar, Milan: Vloga znanosti je aktualna povsod v svetu, **Raziskovalec**, 3/1973/6. s. 175—177.
10. Pintar Milan: Znanost in raziskovalna dejavnost, **Raziskovalec**, 4/1974/1, s. 18—22.
11. Tomović in drugi: Znanstvena politika v Jugoslaviji, **Raziskovalec**, 3/1973/3, s. 49—53.
12. Vodopivec, Katja: Ob 15. letnici inštituta za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani, **Revija za kriminalistiko in kriminologijo**, 20/1969/4, s. 209—213.
13. Vodopivec, Katja: Družbene vede in izobraževanje za raziskovalno delo, **Teorija in praksa**, 11/1974/1—2, s. 11—27.
14. Vodopivec, Katja: Znanstveno raziskovanje in kriminalna politika — raziskava, tipkopis 95 strani.
15. Wolfgang, Main: The Viable Future of Criminology, **Criminology in Action**, Denis Szabo ed. Montreal 1968, s. 109—134.
16. Znanstvena politika v SFRJ, odbor za koordinacijo znanosti in tehnologije, januar 1973, 88 strani.